

Uchwała z dnia 20 maja 2003 r., III CZP 16/03

Sędzia SN Bronisław Czech (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Jan Górowski

Sędzia SN Hubert Wrzeszcz

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Przedsiębiorstwa Produkcyjnego "O." K., sp. z o.o. w P. przy interwencji ubocznej Gminy K. przeciwko Andrzejowi C. o opróżnienie lokalu, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 20 maja 2003 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczyszyn, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Krakowie postanowieniem z dnia 28 stycznia 2003 r.:

"Czy w wypadku wniesienia apelacji przez adwokata reprezentującego stronę zwolnioną od kosztów sądowych w ułamkowej części, w sprawie podlegającej wpisowi stałemu określonymu w § 12 ust. 1 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 grudnia 1996 r. w sprawie określenia wysokości wpisów w sprawach cywilnych (Dz.U. Nr 154, poz. 753 ze zm.), ma zastosowanie art. 17 u.k.s.c., w sytuacji, gdy apelacja ta nie została opłacona w terminie do jej wniesienia ?"

podjął uchwałę:

Do apelacji podlegającej wpisowi stałemu, wniesionej przez adwokata reprezentującego stronę zwolnioną od kosztów sądowych w ułamkowej części, stosuje się przepis art. 17 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 88 ze zm.).

Uzasadnienie

Przedmiotem żądania strony powodowej jest orzeczenie eksmisji pozwanego z lokalu mieszkalnego. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Podgórze w Krakowie postanowieniem z dnia 3 czerwca 2002 r. zwolnił pozwanego od 1/5 części kosztów

sądowych i ustanowił dla niego adwokata z urzędu. Następnie Sąd ten wyrokiem z dnia 22 lipca 2002 r. nakazał pozwanemu opuścić i opróżnić przedmiotowy lokal, orzekł o przysługiwaniu pozwanemu uprawnienia do lokalu socjalnego oraz o kosztach procesu. Apelację pozwanego wniesioną przez adwokata odrzucił postanowieniem z dnia 2 września 2002 r., przyjmując, że podlegała ona wpisowi stałemu, który nie został uiszczony w terminie do jej wniesienia, albowiem charakteru wpisu nie zmienia okoliczność zwolnienia strony od kosztów sądowych w ułamkowej części.

Sąd Okręgowy, rozpoznając zażalenie pozwanego na wymienione postanowienie, przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne przytoczone na wstępie. W ocenie Sądu Okręgowego, o charakterze wpisu należnego w sprawie nie decyduje orzeczenie Sądu, lecz przepisy prawa. W rozpoznawanej sprawie obowiązek uiszczenia ułamkowej części wpisu stałego wynika z zakresu udzielonego zwolnienia od kosztów sądowych, a nie z przepisu ustawy o kosztach sądowych czy też rozporządzenia o wysokości wpisów w sprawach cywilnych. Budzi wątpliwość, czy częściowe zwolnienie od kosztów sądowych wpływa na ocenę charakteru opłaty. Sąd Okręgowy stwierdził, że przychylił się do stanowiska, iż w takim wypadku chodzi o uiszczenie opłaty w wysokości stałej. Przeciwno temu – zdaniem Sądu Okręgowego – przemawia okoliczność, że w sprawach o tym samym przedmiocie, w których pisma procesowe podlegają opłacie stałej, opłata od wnoszonych środków zaskarżenia będzie różna w zależności od zakresu udzielonego zwolnienia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przedstawione do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało na tle wykładni art. 17 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 88 ze zm. – dalej: "u.k.s.c."), art. 112 k.p.c. oraz przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 grudnia 1996 r. w sprawie określenia wysokości wpisów w sprawach cywilnych (Dz.U. Nr 154, poz. 753 ze zm., dalej jako: rozporządzenie) i przepisów Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 maja 1965 r. w sprawie częściowego zwalniania od kosztów sądowych w postępowaniu cywilnym (Dz.U. Nr 21, poz. 135, dalej: "rozporządzenie z 1965 r."). (...)

Artykuł 17 u.k.s.c. stanowi, że pisma procesowe wnoszone przez adwokata lub radcę prawnego, które nie są należycie opłacone, zwraca się bez wezwania o

uiszczenie opłaty, jeśli pismo podlega opłacie w wysokości stałej. Również bez wezwania o uiszczenie opłaty należy odrzucić wnoszone przez adwokata lub radcę prawnego środki zaskarżenia podlegające opłacie w wysokości stałej. Wyrażenie „opłata w wysokości stałej”, użyte w wymienionym przepisie, oznacza „wpis stały” (zob. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 13 września 2000 r., III CZP 34/00, OSNC 2001, nr 1, poz. 4). Przepis ten wprowadza wyjątek od zasady wyrażonej w art. 16 ust. 1 u.k.s.c., zgodnie z którym w razie złożenia pisma, od którego nie została uiszczona należna opłata, przewodniczący wzywa wnoszącego pismo, aby pod rygorem zwrotu pisma uiścił opłatę w terminie tygodniowym od dnia doręczenia wezwania, a w razie bezskutecznego upływu tego terminu zwraca pismo. Zgodnie z art. 16 ust. 3, wymienione w tym przepisie środki zaskarżenia podlegają odrzuceniu, jeżeli pomimo wezwania nie została uiszczona należna od nich opłata.

Istotny dla określenia zakresu zastosowania art. 17 u.k.s.c. problem znaczenia pojęcia „opłata w wysokości stałej” był podejmowany zarówno w orzecznictwie, jak i w literaturze przedmiotu w kontekście możliwości uznania za „opłatę w wysokości stałej” opłaty stanowiącej ułamkową część opłaty będącej wpisem stałym w rozumieniu przepisów ustawy.

Pierwotnie Sąd Najwyższy opowiadał się za ścisłą wykładnią art. 17 u.k.s.c., mając na względzie okoliczność, że jest to unormowanie o charakterze wyjątkowym w stosunku do art. 16 u.k.s.c. W uchwale z dnia 8 maja 1990 r., III CZP 23/90 (OSP 1991, nr 2, poz. 41) Sąd Najwyższy przyjął, że w sprawie wszczętej na skutek wniosku podlegającego opłacie w wysokości stałej nie można odrzucić – bez wezwania o uiszczenie opłaty – wniesionego przez adwokata zażalenia na postanowienie sądu, jeżeli od tego środka zaskarżenia pobiera się ułamkową część wpisu stałego. W uzasadnieniu uchwały wyrażone zostało zapatrywanie, zgodnie z którym opłata sądowa, dla ustalenia wysokości której niezbędne jest przeprowadzenie operacji rachunkowej (polegającej na podzieleniu wysokości opłaty stałej), nie ma charakteru opłaty stałej. Podobnie wypowiedział się Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 14 czerwca 1991 r., III CZP 50/91 (OSNC 1992, nr 3, poz. 39), stwierdzając, że opłata stała jest opłatą określoną kwotą pieniężną, a do takich nie można zaliczyć opłaty określonej ułamkowo.

Nowsze orzecznictwo Sądu Najwyższego wyraża odmienną wykładnię art. 17 ustawy. W uchwale z dnia 19 marca 2000 r., III CZP 34/00 stwierdzono, że w

sprawie wszczętej na skutek skargi na czynności komornika, podlegającej wpisowi stałemu, wniesione przez adwokata lub radcę prawnego nieopłacone zażalenie na postanowienie sądu, od którego pobiera się ułamkową część wpisu stałego, podlega odrzuceniu bez wzywania do uiszczenia opłaty. W uzasadnieniu Sąd Najwyższy podkreślił, że opłata w wysokości stałej w rozumieniu art. 17 u.k.s.c., to taka opłata, której wysokość jest stała, czyli taka sama, jednakowa. Kryterium temu odpowiada nie tylko opłata, która jest wyrażona kwotowo (omawiany przepis nie posługuje się bowiem pojęciem „kwoty”, ale pojęciem „wysokości” opłaty), lecz także taka opłata, która, stanowiąc określony, zawsze taki sam ułamek określonej kwoty, ma zawsze taką samą wysokość („wysokość stałą”). Gdy pismo procesowe podlega opłacie w wysokości ułamkowej części kwotowo określonego wpisu stałego, to opłata ta zawsze ma wysokość stałą. Nie przeczy temu konieczność dokonania w takiej sytuacji operacji rachunkowej celem ustalenia ułamkowej wysokości opłaty, gdyż wynik tej operacji zawsze może być jeden. Usuwa to możliwość powoływania się na niepewność co do wymagania, któremu strona, reprezentowana przez pełnomocnika musi sprostać, aby nie narazić się na sankcję przewidzianą w art. 17 ustawy. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy m.in. w nie publikowanych postanowieniach z dnia 5 kwietnia 2001 r., IV CZ 133/00, z dnia 11 lipca 2001 r., V CZ 93/01, z dnia 18 października 2001 r., IV CZ 133/01, z dnia 19 marca 2002 r., IV CZ 24/02 i z dnia 27 czerwca 2002 r., IV CZ 76/02.

W piśmiennictwie podnosi się, że bez wątpienia „opłatą w wysokości stałej” jest wpis stały, w odróżnieniu od wpisu stosunkowego oraz wpisu o określonej dolnej i górnej granicy (art. 29 u.k.s.c.). W kwestii bliższego określenia omawianego pojęcia istnieje jednak rozbieżność podobna do tej, jaka występuje w orzecznictwie Sądu Najwyższego. (...)

Istota zagadnienia prawnego sprowadza się do tego, czy i ewentualnie jakie skutki dla oceny charakteru opłaty sądowej, będącej opłatą w wysokości stałej, ma fakt, że obowiązek jej uiszczenia podlega modyfikacji w następstwie przysługującego stronie częściowego zwolnienia od kosztów sądowych, mającego postać zwolnienia od ułamkowej części tych kosztów. Punktem wyjścia dla rozważania tak postawionego zagadnienia prawnego musi być uwzględnienie zarówno wykładni samego art. 17 u.k.s.c., w szczególności co do zakresu zastosowania tego przepisu, jak i odniesienie się do określonych ustawowo w art. 112 k.p.c. skutków zwolnienia od kosztów sądowych, w tym zwolnienia

częściowego, w szczególności od ułamkowej części tych kosztów. Możliwe są dwa zasadnicze kierunki oceny omawianego zagadnienia prawnego.

Można przyjąć, że art. 17 u.k.s.c., ustanawiając sankcję zwrotu (odrzućenia) nienależycie opłaconego pisma, ma na względzie okoliczności konkretnej sprawy. Pismem podlegającym opłacie w wysokości stałej byłoby więc pismo, dla którego ustanowiona jest tego rodzaju opłata według obowiązujących przepisów rozporządzenia i w stosunku do którego taka opłata w konkretnej sprawie ma zostać uiszczona. Zważywszy, że zgodnie z art. 112 § 1 i 2 k.p.c. w związku z § 1 ust. 2 rozporządzenia z 1965 r. skutkiem zwolnienia w ułamkowej części od kosztów sądowych jest to, że strona korzystająca z takiego zwolnienia nie wnosi opłat sądowych w całości, a jedynie w części przekraczającej przysługujące jej zwolnienie, można twierdzić, iż w takiej sytuacji wnoszone w jej imieniu przez adwokata lub radcę prawnego pismo podlega opłacie ustalonej przy uwzględnieniu zakresu zwolnienia od kosztów sądowych. Mając dalej na względzie, że zakres zwolnienia częściowego, jak i jego postać – w ułamkowej części kosztów sądowych lub co do sumy stanowiącej ich część, może być różny w tej samej kategorii spraw w odniesieniu do różnych osób w poszczególnych postępowaniach, można argumentować, że taki stan rzeczy wyklucza stosowanie art. 17 u.k.s.c. Ze względu na różny zakres częściowego zwolnienia od kosztów sądowych, jaki może przysługiwać w różnych postępowaniach dotyczących tego samego rodzaju spraw, można, jak sugeruje Sąd Okręgowy, uznać, że uiszczana opłata nie jest opłatą w wysokości stałej, lecz opłatą w wysokości zmiennej, uzależnionej od zakresu przysługującego stronie zwolnienia od kosztów w danym postępowaniu. Przepis art. 17 u.k.s.c. miałby więc zastosowanie jedynie wówczas, gdyby strona nie korzystała w ogóle ze zwolnienia od kosztów sądowych.

Na rzecz powyższego rozumowania można dodatkowo powołać argument, że art. 17 u.k.s.c., jako wyjątek od przyjętej w art. 16 ust. 1 u.k.s.c. zasady, w myśl której zwrot pisma (odrzućenie środka zaskarżenia) z powodu jego nieopłacenia może nastąpić dopiero po wezwaniu przez przewodniczącego do uiszczenia opłaty i bezskutecznym upływie wyznaczonego w tym celu terminu, powinien podlegać wykładni ścisłej (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 2002 r., III CZ 100/02, nie publ.).

Drugi kierunek rozumowania zakłada konieczność rozdzielenia dwóch kwestii przy analizie zakresu zastosowania art. 17 u.k.s.c. i skutków zwolnienia od

ułankowej części kosztów sądowych. Jako przesłanki zastosowania tego przepisu wyróżnić można z jednej strony to, że wnoszone pismo należy do kategorii pism, które ze względu na rodzaj sprawy lub samego pisma podlegają opłacie w wysokości stałej, a z drugiej strony, że pismo to nie zostaje należycie opłacone. Obie te przesłanki muszą, być spełnione łącznie. (...)

Rozumowanie opiera się więc na rozróżnieniu opłaty, której pismo podlega w świetle przepisów rozporządzenia, oraz opłaty, która od konkretnego pisma, należącego do danej kategorii pism, ma zostać uiszczona w okolicznościach konkretnej sprawy. W ramach art. 17 u.k.s.c. dla oceny, czy pismo podlega wpisowi stałemu, punktem odniesienia jest pierwsza z powyższych kategorii, natomiast dla oceny, czy zostało ono należycie opłacone – druga. Niemniej jednak dla zastosowania art. 17 u.k.s.c. konieczne jest ustalenie w kwestii pierwszej, że dane pismo wnoszone przez adwokata lub radcę prawnego należy do kategorii pism podlegających w świetle rozporządzenia opłacie w wysokości stałej, oraz w kwestii drugiej, że nie została od niego uiszczona kwota opłaty, jaka była należna w okolicznościach konkretnej sprawy.

Podzielając powyższe rozumowanie, należy stwierdzić, że w sytuacji, w której w imieniu strony korzystającej z częściowego zwolnienia od kosztów sądowych w postaci zwolnienia od ich ułankowej części, apelację, podlegającą wpisowi stałemu, wnosi adwokat lub radca prawny i nie uiszcza w terminie do wniesienia tejże apelacji kwoty należnej od niej opłaty, ustalonej przy uwzględnieniu przysługującego stronie częściowego zwolnienia od kosztów w danej sprawie, wówczas apelacja taka, zgodnie z art. 17 zdanie drugie u.k.s.c. powinna zostać odrzucona bez wzywania o uiszczenie należnej części opłaty. Mamy tu do czynienia z okolicznością, że obowiązujące przepisy przewidują dla apelacji w rozpoznawanej sprawie wpis stały (§ 12 ust. 1 pkt 2 w związku z § 7 pkt 3 rozporządzenia), a więc jest ona środkiem zaskarżenia podlegającym opłacie stałej w rozumieniu art. 17 zdanie drugie u.k.s.c. Jednocześnie z racji przysługującego stronie częściowego zwolnienia od kosztów sądowych, jest ona – zgodnie z art. 112 § 1 i 2 k.p.c. oraz § 1 ust. 2 rozporządzenia z 1965 r. – zobowiązana do uiszczenia jedynie ułankowej części wpisu stałego przewidzianego w rozporządzeniu. Uiszczenie tej ułankowej części wpisu stałego oznacza, że apelacja została należycie opłacona w rozumieniu art. 17 zdanie pierwsze u.k.s.c., nieuiszczenie opłaty oznacza natomiast, że apelacja nie została należycie opłacona.

Za wnioskiem takim przemawia również dodatkowy argument, trafnie podniesiony przez Sąd Okręgowy, zgodnie z którym to przepisy rozporządzenia określają rodzaj oraz wysokość wpisów w sprawach cywilnych. Rodzaju wpisu określonego przez rozporządzenie jako wpisu stałego, a więc odpowiadającego pojęciu opłaty w wysokości stałej w rozumieniu art. 17 u.k.s.c., nie może natomiast zmienić postanowienie sądu w przedmiocie częściowego zwolnienia od kosztów sądowych. Skutki takiego postanowienia w świetle art. 112 § 1 i 2 k.p.c. ograniczają się bowiem do tego, że zmniejsza ono zakres, w jakim strona, korzystająca z częściowego zwolnienia od kosztów sądowych, powinna wywiązać się z obowiązku ich ponoszenia, w tym uiszczania opłat, którym podlegają pisma wnoszone przez nią lub w jej imieniu przez adwokata lub radcę prawnego.

Powołać się w tym względzie można również na regulację art. 11 ustawy. Ustęp 1 tego artykułu stanowi, że kosztami sądowymi, których strona nie miała obowiązku uiścić, sąd w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji obciąża przeciwnika, jeżeli istnieją do tego podstawy, przy odpowiednim zastosowaniu zasad obowiązujących przy zwrocie kosztów procesu. W związku z tym można stwierdzić jednoznacznie, że przepisy ustanawiające zwolnienie od kosztów sądowych mają jedynie wpływ na to, czy i w jakim zakresie strona zobowiązana do uiszczenia tych kosztów musi się ze swej powinności w tym zakresie wywiązywać. Koszty sądowe, od których uiszczenia zwolniona była jedna strona, obciążają co do zasady przeciwnika, w żadnym więc wypadku wymienione przepisy nie mają wpływu na wysokość i tym samym rodzaj oraz charakter kosztów sądowych, w tym wpisów, którym podlegają pisma wnoszone w postępowaniu cywilnym.

Przeciwko przedstawionemu pogładowi podnoszono argument, że na adwokata lub radcę prawnego, działającego w imieniu strony częściowo zwolnionej od kosztów sądowych, nałożony zostaje ciężar ustalenia kwoty należnego wpisu. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 13 marca 2000 r., III CZP 34/00, podkreślił, że ustalenie takie stanowi jedynie prostą operację rachunkową. Zauważyć również należy, że adwokat lub radca prawny powinni charakteryzować się odpowiednim profesjonalizmem. (...) Nie wykracza poza granice wymagań, jakie mogą i powinny być stawiane profesjonalnemu pełnomocnikowi, aby – wiedząc o częściowym zwolnieniu mocodawcy od kosztów sądowych – obliczył kwotę opłaty, jaką należy uiścić od wnoszonego przezeń w imieniu strony pisma procesowego.

Sąd Najwyższy, mając powyższe na względzie, podjął uchwałę jak w na
wstępie (art. 390 § 1 k.p.c. i art. 1 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o
Sądzie Najwyższym, Dz.U. Nr 240, poz. 2052).

